

М. Джік

АРХЕОЛОГІЧНІ СВІДЧЕННЯ ПРИСУТНОСТІ ЛЯДСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В ПОРОСІ: СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті порушені питання переміщень населення на територію Русі із теренів ранньосередньовічної держави П'ятів. Представлено огляд дискусії щодо цієї проблеми в археологічній літературі. Також окреслено перспективу подальших досліджень, що видаються особливо багатобічними для поселенського комплексу в Миколаївці над Россю, який вивчав Михайло Кучера у 1950-х і 1980-х рр. На цій пам'ятці 2019 р. відновила роботи українсько-польська археологічна експедиція.

Ключові слова: археологія міграції, переселенці, Поросся, ляхи в Русі.

У «Повісті временних літ» під 6539 (1031) р. вміщено такий текст: «*Ирославъ и Мъстиславъ. соброста воа многы. и идоста на Лахы. и зааста градъ Червенъскыа Уплатъ. и повоевоста Ладъскую землю. и многы Лахы приведоста. и раздѣлиста ѿ. и посади Ирославъ своа по Руси. и суть и до сего дѣи* :» (ПСРЛ 1908, стб. 137).

Ця коротка звістка про похід Рюриківичів на «Лядську землю» досить часто згадується в історіографії, але зрідка аналізувалася глибше (напр. Kuczyński 1965, s. 122; Śliwiński 2014, s. 165 та ін.; Головка 2013, с. 46; Pardoń 2015, s. 365—366). Наскільки дата цієї війни є приблизною (Jusupović 2017, р. 48, 76), настільки інформація про саму подію і її наслідки видається вірогідною, принаймні щодо переселення якоїсь групи людності (Kuczyński 1965, s. 124—125). Цю згадку історики наводять як приклад колонізаційної політики правителів ранньосередньовічної Центральної і Східної Європи, пов'язаної з переміщеннями населення, у т. ч. військовополонених, з метою зміцнення господарського чи мілітарного потенціалу окремих регіонів (Kowalczyk 1969, s. 154; Franklin, Shepard 1996, р. 204; Spinei 2003, р. 126; Lübke

2004, s. 173; Shepard 2005, р. 265—267; див. також Modrzewska 1969; Slbma 1985).

В археологічній літературі тематику примусових переселень людності піднімають щоразу частіше (напр.: ed. Driessen 2018; eds. Gruszczynski, Jankowiak, Shepard 2021 — тут у контексті торгівлі невольниками). Наприклад, у польській історіографії з'явилися публікації про археологічні свідчення осадження у Великопольщі помор'ян або велетів — племені, що мешкало на території сучасного Західного Помор'я (Польща) та Мекленбургу-Передньої Померанії (Німеччина) (Kara 2002; див. також Muzolf 2002). У цьому випадку джерельною підосною стали матеріали могильників другої половини X — першої половини XI ст., передовсім, задокументовані під час розкопок поховальні звичай і рухомий матеріал. Розселення полонених розглядається як одне із пояснень археологічних слідів гіпотетичного проживання у Сандомирській землі населення, яке пов'язують із кочівницькими традиціями (Florek 2018, s. 305). До таких ознак зараховують рухомі знахідки, а також археозоологічні залишки з поселенських пам'яток (Buko 2003, s. 146—147; Florek 2018, s. 297 та ін.).

Археологічне засвідчення присутності чужорідної людності в якомусь середовищі, зазвичай, мало що говорить про причини цієї міграції, тому вони можуть бути реконструйовані тільки гіпотетично, з меншою чи більшою вірогідністю. Труднощі у виокремленні випадків примусових переселень пов'язані, принаймні щодо ранньосередньовічного слов'янського світу, з дуже скромним переліком писемних джерел, які б інформували про осадження полонених на цих теренах. У цьому контексті літописна згадка, цитована на початку статті, набирає особливого значення. Хоча літопис не окреслює точного міс-

ця замешкання переселених на Рось — річку, довжиною близько 350 км — однак це й так є досить істотним звуженням обшару, на якому археологи можуть розраховувати на віднайдення матеріальних слідів полонених із часів XI ст.

Короткого з'ясування потребує вжите в літописному уривку окреслення «ляхи» (у руських джерелах — «лахы/лахи»). Генезу цього терміну пояснюють двояко. Деякі вчені, у т. ч. лінгвісти й історики, схилилися до гіпотези, що опосередковано він походить від імені Лестек, звертаючи при цьому увагу, що таке ім'я мав би носити — згідно з п'ястівською династичною традицією — дід князя Мешка I (Gall 1864, I, 3; Gołąb 1991/1992, s. 85—92; Labuda 2012, s. 44—56 — тут література і критика цієї гіпотези). У такому розумінні це мав би бути етнонім, що застосовувався «для означення спільноти, об'єднаної навколо Гнезна» і був попередником пізніших окреслень — поляни, поляки (Banaszkiewicz 2001, s. 23; Jusupović 2017, p. 38, 66; див. також: Lewicki 1956, s. 11—14; щодо генези назви Польщі див.: Żmudzki 2017). Інша гіпотеза пов'язує походження цієї назви з лендзянами — племенем чи, ймовірно, міжплеменним об'єднанням, відомим з кількох писемних джерел IX—X ст. і локалізованим на пізнішому польсько-руському пограниччі (Lehr-Spławiński 1959; Kuczyński 1965, s. 69—75; Parczewski 2003 — там література). Незалежно від походження цього найменування, можна припустити, що з перспективи автора компіляції початку XII ст., відомої як «Повість временних літ», термін «ляхи» означав мешканців держави П'ястів (Юсупович 2016, с. 43; Jusupović 2017, s. 40, 68).

Існують різні думки щодо того, чи поняття ляхи належить розуміти як етнічну спільноту. Однак підкреслимо, що ця проблема не має поважного значення у справі проблеми пошуків лядських переселенців у Русі. По-перше, неможливо встановити, чи людність, виселена з теренів лядської (п'ястівської) держави, ідентифікувала себе як ляхів. По-друге, деякі археологічні та етноархеологічні дані вказують на відсутність однозначного зв'язку між ареалом поширення елементів матеріальної культури і кордонами етнічних груп (Dietler, Herbich 1994; Brather 2003, s. 35—38; 2004; Halsall 2011). Етнічність є однією з ідентичностей, які можуть бути відображені через матеріальну культуру. Суспільні, релігійні і статеві ідентичності проявляються також через прикраси, елементи строю чи інші предмети, які тепер часто інтерпретують як маркери етнічної ідентифікації (Brather 2004, s. 411; Geary 2018, s. 39—40). Що не менш істотно, етнічне самоусвідомлення переселеної людності могло змінюватися досить швидко, особливо з точки зору археологічного датування.

Незалежно від почуття етнічної належності популяції переселеної з території держави П'ястів, її походження може бути проаналізоване з археологічної перспективи. Люди, які фор-

муються і функціонують у тій чи іншій культурі, релігії, суспільній групі, копіюють (навіть підсвідомо) засади поведінки і мислення, притаманні для цієї спільноти. Ці вкорінені навички, вміння і компетенції, які Пер Бурдьє окреслив назвою «habitus» (Bourdieu 2013, p. 72; див. також: Lizardo 2004), можуть проявлятися в різний спосіб.

Мігранти приносили з собою власні звичаї, культуру, виробничі традиції. У нових умовах їх могли культивувати певний час або ж швидко відмовитися від них. Безперечно, що звичаї і навички не були чимось сталим і взаємодія з місцевим населенням чи мігрантами з інших регіонів впливали на їхній habitus. І тут варто поставити питання, що сталося з багажем традицій групи переселеної з території п'ястівської держави? Чи вплинула вона на місцеву культуру і звичаї?

Досі не проводилися широкі дослідження присутності літописних ляхів у Русі і їхнього можливого впливу на культурні зміни, що там відбувалися. Проблемі археологічного відображення цієї «міграції» деяку увагу приділив Роман Якімовіч ще близько 90 років тому. Він вважав, що знахідки у деяких регіонах Східної Європи скроневих кілець з S-подібним вушком — прикраси, типової для західнослов'янського ареалу — є цим слідом переселенців із польських земель (Jakimowicz 1934, s. 58—59; [1935]). Концентрацію таких прикрас, яка простежувалася над Россю (правою притокою Дніпра), вчений пов'язав саме з наведеною вище згадкою з «Повісті временних літ» про осадження великим князем Ярославом Мудрим на берегах цієї річки лядської людності, виведеної під час походу на Польщу. Поява ж таких прикрас у північній частині Русі, у т. ч. над р. Болвою (ліва притока Десни) — це, на думку Р. Якімовіча, результат міграції радимичів і в'ятичів із західнослов'янських земель (Jakimowicz [1935]).

Окрім цих вступних міркувань Р. Якімовіча, проблема переселення лядської людності у Русь піднімалася й у працях, присвячених іншим темам. Безперечно, найбільше значення серед них мають спостереження, які здійснив Михайло Кучера щодо поселенського комплексу у Миколаївці (тепер — Звенигородський район Черкаської області) над Россю. Ця група пам'яток складається з городища, двох могильників (курганного — на лівому, і ґрунтового — на правому березі ріки) та двох селищ. Перші археологічні дослідження 1956 р. там провела експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом В. Довженка, у якій взяв участь також М. Кучера. Тоді проведено розкопки поселення на правому березі Росі і сусіднього з ним ґрунтового могильника. Чверть віку пізніше М. Кучера здійснив вивчення лівобережного селища, курганного могильника і «довгого» валу між ними (Кучера 1987, с. 75—77; Кучера, Іванченко 1987, с. 70—71; Звіздецький, Серов 1988). На думку цього вченого, близько 20 % фрагментів глиняного посуду з названих пам'яток становили ек-

земляри, які мали аналогії на польсько-русько-пограниччі (Кучера 1987, с. 77). Порівняно статистично меншою їхня частка була на лівобережному селищі. М. Кучера звернув також увагу на наявність скроневих кілець з S-подібним вушком на ґрунтовому могильнику із правого берега ріки. Український дослідник, правдоподібно, першим пов'язав ці спостереження з літописною згадкою про осадження ляхів над Россю (Кучера 1983, с. 281; 1986, с. 450; 1987, с. 77). Керамічний матеріал із правобережного поселення та прикраси з прилеглого безкурганного могильника, мали б вказувати, на думку вченого, що саме там розселено полонених. Натомість на лівобережному селищі ця людність з'явилася як додатковий елемент протягом XI ст. (Кучера, Іванченко 1987, с. 71).

М. Кучера також опосередковано порушив проблему чіткішого визначення походження цих літописних ляхів. Він звернув увагу на наявність серед керамічного матеріалу з Миколаївки посудин т. зв. дорогичинського типу (Кучера 1987, с. 77; Кучера, Іванченко 1987, с. 70), характерних для північної частини згаданого пограниччя (Wójcik 2014; див. Dzik, Jusupović 2019, fig. 2). Дещо пізніше вчений висловив припущення, що ці переселенці походили, найімовірніше, з теренів сучасної Південно-Східної Польщі (Кучера 1998, с. 163).

М. Кучера звернув увагу на присутність керамічних матеріалів, які, на його думку, мали західнослов'янські аналогії, на кількох пам'ятках Чернігівської землі. Цей факт вчений теж пов'язав із лядськими невільниками, але осадженими тут вже чернігівським князем Мстиславом.

Спостереження М. Кучери щодо лядського осадництва над Россю, знайшли відображення в літературі предмету (Моця 1979, с. 82—83; Звіздецький, Серов 1988, с. 69, 74; Моця 1992, с. 41; Петрашенко 2005, с. 52; Сегеда 2009, с. 60; Борисов 2010, с. 73; Моця 2011, с. 47—48), однак, що може здатися дивним, пройшли майже непомічені у польській історіографії (Dzik 2015, s. 178, przur. 519).

В останні роки з'явилися нові звістки про археологічні матеріали, інтерпретовані як сліди осадження лядських полонених у Русі після походу 1031 р. Наприклад, кілька років тому посудини, віднесені до т. зв. дорогичинського типу, були віднайдені в залишках гончарної печі на посаді Старої Рязані, тобто понад 1200 км від епонімного для цієї кераміки Дорогичина. У доповіді, яка презентувала результати цих досліджень, А. Чернецов припустив, що це може бути ознакою присутності переселенців із польсько-руського пограниччя. Зазначимо, що в часі війни 1031 р. Рязань була містом на східному краю Чернігівського князівства під владою князя Мстислава, брата Ярослава. Нещодавно також звернено увагу на наявність керамічних матеріалів і прикрас, притаманних для польсько-руського пограниччя, на пам'ятках над Сеймом і Сулою — річками

у південній частині князівства Мстислава Володимировича (Пуголовок 2018).

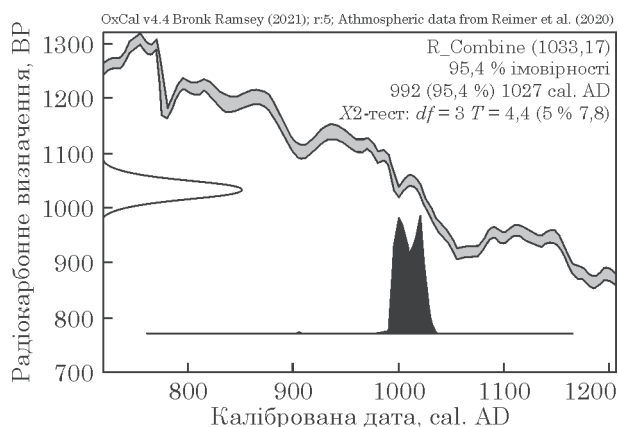
Причини появи нетипових для цих теренів артефактів, очевидно, можуть бути різні і не обов'язково пов'язані з фізичною присутністю мігрантів. Подібно як і поява таких людей могла бути наслідком різних факторів, наприклад, це могли бути найманці, купці, ремісники, члени двору можновладців (або їхніх дружин, які походили з Польщі), котрі перебували на службі руських князів. З огляду на це, усі запропоновані досі спроби пов'язання археологічних матеріалів із літописними лядськими переселенцями потребують верифікації. На сьогодні вона можлива у різних напрямках, серед яких найістотнішими видаються:

- типологічно-хронологічний аналіз рухомих матеріалів із врахуванням археологічного контексту їхнього віднайдення;
- аналізи поховальних звичаїв, а також тих, які пов'язані з вбранням (зі зрозумілих причин, такі дослідження обмежені майже виключно металевими елементами строю);
- петрографічні аналізи керамічного посуду, які дадуть змогу встановити чи існували технологічні відмінності в підготовці гончарної маси між посудинами, виконаними у місцевій традиції і тими, які вважають західнослов'янськими імпортами;
- антропологічні аналізи з могильників, які приписують лядським переселенцям, у т. ч. ізотопні та ДНК.

Висновки, які будуть отримані на підставі згаданих досліджень, можуть стати важливими передумовами для встановлення, на якому поселенському комплексі маємо справу зі слідами перебування лядської групи полонених у першій половині XI ст. Поєднання результатів цих аналізів потенційно може дати змогу визначити, з якого регіону (регіонів) держави П'ястів походили ці переселенці. В історіографії зазвичай приймається, що це територія т. зв. Червенських градів, але насправді для такого ствердження надто мало достатньо вагомих підстав. Не можна виключати, що це була інша частина польсько-руського порубіжжя, або навіть регіон у глибині п'ястівської держави (Jażdżewski 1959, s. 85; Śliwiński 2014, s. 195—198, 233; Kollinger 2014, s. 273). Безсумнівно, віднайдення археологічних аргументів для з'ясування цієї проблеми мало б також велике значення для досліджень істориків, які займаються історією польсько-руського пограниччя.

Вказані дослідження могли б принести дані щодо темпів асиміляції прибулих у місцевому середовищі, які б спостерігалися у змінах матеріальної культури та еволюції звичаїв, у т. ч. поховальних. Цікавою видається також проблема, чи присутність переселеної людності залишила якийсь слід у матеріальній культурі наступних поколінь місцевих спільнот.

Врешті такі дослідження, передовсім аналізи скелетів із могильників, які приписують літо-

Дата модельована із застосуванням статистики Баєса для скелету з об'єкта 3. Виконано у програмі OxCal 4.4, атмосферна крива IntCal 20

писним ляхам, можуть дати цінні відомості про якість життя цієї спільноти, як з точки зору харчового раціону, так і стану здоров'я, що може стати передумовою для визначення соціального статусу цих осіб (див. Matczak 2016 — там література). У цьому контексті варто додати, що в історичній літературі з'явилися гіпотези, що серед переселених ляхів могли бути представники вищих суспільних верств. Згідно з Г. Ловмянським, це була група дрібної знаті, частина з якої добровільно перейшла на службу до Рюриковичів (Łowmiański 1985, s. 46). На думку К. Любке, над Росією осаджено цілісну групу людей, можливо, разом з їхніми провідниками (Lübke 2001, s. 122).

Головна проблема, пов'язана з різновекторною верифікацією гіпотез про археологічні свідчення присутності людських переселенців, полягає в необхідності пошуку нового археологічного матеріалу, у т. ч. антропологічного, для проведення спеціальних аналізів. Така можливість з'явилася 2019 р., коли проведено перші роботи в рамках українсько-польського проекту, спрямованого на вивчення слідів чужорідної людності, осадженої на південному кордоні Київської землі. Улітку того року проведено нові — після майже 40-річної перерви — археологічні дослідження поселенського комплексу в Миколаївці над Росією. Розвідковими роботами охоплено поселення і могильники на обох берегах ріки, а також городище, на якому проведено геологічне буріння з метою встановлення стратиграфії пам'ятки. На правобережному ґрунтовому могильнику закладено два розкопи, загальною площею 13,5 м². У них зафіксовано залишки двох інгумаційних поховань, майже повністю знищених оранкою (територія пам'ятки тепер використовується як орне поле). Окрім того відкрито два відносно добре збережені могили. В одній з них був скелет дорослого чоловіка, при якому знайдено вістря стріли і перстень. У другій розкрито скелети дорослої жінки і дитини у віці *infans I*. Поруч знайдені численні прикраси: зашпори, підвіски-лунниці, персні і кількадесят металевих, скляних і кам'яних намистин.

З огляду на незначну глибину залягання — близько 0,25 м від поверхні — кістки скелетів піддавалися впливу атмосферних чинників і дуже зітліли. Ця обставина ставила під сумнів їхню придатність для лабораторних досліджень. З метою з'ясування цієї проблеми було взято проби з кісток і зубів, які надалі передано для проведення аналізів: радіовуглецевого, генетичного, мікроскопічного зубної емалі, хімічного складу зуба (ізотопів кальцію, фосфору, барію і стронцію). Усі наведені дослідження показали, що стан збереження кісткового матеріалу з могильника в Миколаївці є достатнім для застосування широкого діапазону лабораторних аналізів.

Детальні підсумки досліджень 2019 р. у Миколаївці, а також результати спеціалізованих аналізів будуть представлені в іншому тексті. Зважаючи на проблематику цієї статті, на завершення звернемо увагу на висновки радіовуглецевого датування поховання чоловіка. Для аналізів було передано чотири проби: дві відібрані з трубчастих кісток і по одній — з ребра і зуба. Дослідження виконано методами AMS (три проби) і LSC (одна проба). Здобуті серії дат для одного поховання дали можливість виконати модельоване датування із застосуванням статистики Баєса (рисунок). Отриманий результат — 992—1027 cal AD, із достовірністю 95,4%. Треба підкреслити, що це є датуванням наявного в кістках колагену, ймовірно, ранішого на кілька, кільканадцять чи навіть більше років від часу смерті цього чоловіка (щодо проблеми часу обміну колагену див.: Matsubayashi, Tayaasu 2019, там література). Отже, це поховання можна датувати першою половиною XI ст. Тому, незалежно від походження померлого, висновок М. Кучери про зв'язок некрополя в Миколаївці з часами великого князя Ярослава Мудрого видається досить слушною.

Переклад
Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ

ЛІТЕРАТУРА

- Баранов, В. І., Івакін, В. Г. 2020. Поховальні комплекси зі зброєю могильника Острів (за матеріалами археологічних досліджень 2017—2019 рр.). *Археологія і давня історія України*, 2 (35), с. 300-320.
- Борисов, А. В. 2010. Давньоруське Поросся: перші результати, новітні підходи і перспективи дослідження. *Археологія і давня історія України*, 1. Проблеми давньоруської та середньовічної археології, с. 73-78.
- Головко, О. Б. 2013. Похід київського князя Володимира на «Перемышль, Червен и ины грады» 981 р. і проблема початку політичних відносин між Польщею і Руссю (кінець X — перша третина XI ст.). In: Nagirnyj, V., Pudłocki, T. (eds.). *Przemysł i ziemia przemyska w strefie wpływów ruskich, X — połowa XIV w.* Colloquia Russica, seria 2, 1. Kraków: Historia Iagiellonica, с. 39-47.
- Довженко, В. И. 1959. Раскопки древнерусских памятников на Роси в 1956 году. *Краткие сообщения ИА АН УССР*, 8, с. 146-155.

- Довженок, В. И., Кучера, М. П. 1956. *Отчёт о работе древнерусской экспедиции в 1956 г. на Руси*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1956/12в.
- Звіздецький, Б. А., Серов, О. В. 1988. Пам'ятки давньоруського часу поблизу с. Миколаївка на Росі. *Археологія*, 61, с. 67-75.
- Івакін, В., Баранов, В., Джик, М., Зоценко, І., Сокоун, А., Манігда, О. 2020. Дослідження могильника Острів 1 та давньоруського городища у Сухолісах. *Археологічні дослідження в Україні 2018 р.*, с. 87-90.
- Кучера, М. П. 1983. Исследование «змиевых валов» в Среднем Поднепровье. *Археологические открытия 1981 года*, с. 280-281.
- Кучера, М. П. 1986. Керамика. В: Артеменко, И. И. (ред.). *Археология Украинской ССР*. 3: Раннеславянский и древнерусский периоды. Киев: Наукова думка, с. 446-455.
- Кучера, М. П. 1987. *Змиевы валы Среднего Поднепровья*. Киев: Наукова думка.
- Кучера, М. П. 1998. Про деякі маловідомі типи кераміки на давньоруських пам'ятках. В: Моця, О. П. (ред.). *Історія Русі-України (історико-археологічний збірник)*. Київ: ІА НАН України, с. 160-165.
- Кучера, М. П., Іванченко, Л. І. 1987. Давньоруська оборонна лінія в Пороссі. *Археологія*, 59, с. 67-79.
- Моця, О. 2011. Поховальні пам'ятки середньовічних часів західноруського прикордоння — особливості обряду та сліди міжетнічних контактів. In: Cygan, S., Glinianowicz, M., Kotowicz, P. N. (eds.). *In silvis, campis... et urbe. Średniowieczny obrządek pogrzebowy na pograniczu polsko-ruskim*. Collectio Archaeologica Ressoventis, XIV. Rzeszów; Sanok: Mitel, с. 45-57.
- Моця, О. П. 1979. Населення Поросся давньоруського часу за даними некрополів. *Археологія*, 30, с. 27-37.
- Моця, О. П. 1992. Етнічний склад населення південноруських земель (за матеріалами поховальних пам'яток Х—ХІІІ ст.). *Археологія*, 1, с. 38-45.
- Петрашенко, В. А. 2005. *Древнерусское село. По материалам поселений у с. Григоровка*. Киев.
- ПСРЛ 1908. *Полное собрание русских летописей*. II: Ипатьевская летопись. Санкт-Петербург: М. А. Александров.
- Пуголовок, Ю. О. 2018. Речі західнослов'янського походження на південному сході Русі. В: *Проблеми історії та археології України. Матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції, до 60-річчя від початку дослідження Більського городища Харківським університетом (Харків, 14—15 грудня 2018 р.)*. Харків, с. 33.
- Сегеда, С. П. 2009. *Антропология: підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів*. Київ: Либідь.
- Юсупович, А. 2016. «Перемышль, Червень и иные грады» и их территориальная принадлежность в конце X — начале XI в. *Средневековая Русь*, 12, с. 27-62.
- Banaszkiewicz, J. 2001. «Lestek» (Lesir) i «Lechici» (Lesar) w średniowiecznej tradycji skandynawskiej. *Kwartalnik Historyczny*, 108, 2, s. 3-23.
- Bordieu, P. 2013. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology, 16. Cambridge: University.
- Brather, S. 2003. Historische Fragestellungen in der Archäologie? Zur Rekonstruktion frühmittelalterlicher Identitäten. In: Dulnicz, M. (ed.). *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*. Lublin: UMCS, S. 35-44.
- Brather, S. 2004. *Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie: Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 42. Berlin: De Gruyter.
- Buko, A. 2003. Wczesnośredniowieczna osada w Kaczycach koło Opatowa: zagadkowy epizod w dziejach osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Wyżynie Sandomierskiej. *Archeologia Polski*, 48, 1—2, s. 113-156.
- Dietler, M., Herbich, I. 1994. Ceramics and Ethnic Identity: Ethnoarchaeological Observations on the Distribution of Pottery Styles and the Relationship Between the Social Contexts of Production and Consumption. In: Binder, D., Courtin, J. (eds.). *Terre cuite et société: la céramique, document technique, économique, culturel. XIV-e rencontres internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes, 21—23 octobre 1993*. Juan-les-Pins: APDCA, p. 459-472.
- Driessen, J. (ed.). 2018. *An Archaeology of Forced Migration. Crisis-induced mobility and the Collapse of the 13th c. BCE Eastern Mediterranean*. Louvain-La-Neuve: Universitaires de Louvain.
- Dzik, M. 2015. *Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI—XV w.)*. 2. Rzeszów: Zimowit.
- Dzik, M., Jusupović, A. 2019. Medieval Drohiczyń in the light of the archaeological and written sources. In: Musin, A., Wołoszyn, M. (ed.). *The Sphinx of Slavic Sigillography — small lead seals of «Drohiczyń type» from Czeremo in their East European context*. U Źródeł Europy Środkowo-Wschodniej, 6, 1. Kraków; Leipzig; Rzeszów; Saint Petersburg; Warszawa: GWZO; IAE PAN; IAU, s. 77-101.
- Florek, M. 2018. Osadnictwo obcoplemienne i obcoetniczne w okolicach Opatowa i Sandomierza we wcześniejszym średniowieczu w świetle źródeł archeologicznych i toponomastycznych. *Slavia Antiqua*, 59, s. 281-312.
- Franklin, S., Shepard, J. 1996. *The Emergence of Rus. 750—1200*. London; New York: Longman.
- Gall 1864. *Galli Chronicon*. In: Bielowski, A. (ed.). *Monumenta Poloniae Historica*. 1. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 390-484.
- Geary, P. 2018. Political Identity, Ethnic Identity, Genetic Identity: The Dangers of Conceptual Confusion. In: Pohl, W., Diesenberger, M., Zeller, B. (eds.). *Neue Wege der Frühmittelalterforschung: Bilanz und Perspektiven*. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, 22. Wien: ÖAW, s. 35-41.
- Gołąb, Z. 1991/1992. Jak sąsiedzi zachodni nazywali Polaków w połowie X w. *Slavia Occidentalis*, 48—49, s. 85-92.
- Gruszczyński, J., Jankowiak, M., Shepard, J. (eds.). 2021. *Viking-Age Trade. Silver, Slaves and Gotland*. London; New York: Routledge.
- Halsall, G. 2011. Ethnicity and early medieval cemeteries. *Arqueologia y Territorio Medieval*, 18, p. 15-27.
- Jakimowicz, R. (1935). Kolonizacja mazowiecka na Rusi w zaraniu dziejów. In: *II Zjazd Prehistoryków Polskich w Krakowie. Nadbitka streszczenia*. Poznań, s. 2.
- Jakimowicz, R. 1934. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii. *Rocznik Wołyński*, 3, s. 10-103.
- Jażdżewski, K. 1959. Ogólne wiadomości o Czeremnie-Czerwieniu. *Archeologia Polski*, 4, 1—2, s. 67-91.
- Jażdżewski, K. 1967. Tabele chronologiczne do pradziejów Europy środkowej i środkowo-wschodniej (w szczególności Polski). *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna*, 14, s. 5-28.

- Jusupović, A. 2017. «Червень и иные градъ» or «гроды Червеньскыя»? History of the domain of Cherven' in the written record (10th—13th centuries). In: Wołoszyn, M. (ed.). *From Cherven' Towns to Curzon Line. The lands on the Middle Bug during the Middle Ages and the historiographic perspective on the formation of Poland's eastern border, 18th—21st centuries*. 1: U Źródeł Europy Środkowo-wschodniej, 3. Kraków; Leipzig; Rzeszów; Warszawa: GWZO; IAE PAN; IAUR, p. 31-105.
- Kara, M. 2002. Osadnictwo ludności pomorskiej i wieleckiej w państwie pierwszych Piastów w świetle znalezisk nekropolicznych z terenu Wielkopolski. *Slavia Antiqua*, 43, s. 45-96.
- Kollinger, K. 2014. *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992—1025)*. Wrocław: Chronicon.
- Kowalczyk, E. 1969. Wały Zmijowe. Ze studiów nad obroną stałą ziem ruskich we wcześniejszym średniowieczu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 17, 2, s. 141-181.
- Kowalczyk, E. 1987. *Systemy obronne wałów podłużnych we wczesnym średniowieczu na ziemiach polskich*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: PAN.
- Kuczyński, S. M. 1965. *Studia z dziejów Europy Wschodniej X—XVII w.* Warszawa: PWN.
- Labuda, G. 2012. *Studia nad początkami państwa polskiego*. 2. Wodzisław Śląski: Templum.
- Lehr-Splawiński, T. 1959. Łędzice — Łędzanie — Lachowie. In: Horst, A. (ed.). *Opuscula Casimiro Tymienieki septuagenario dedicata*. Poznań: PTPN, s. 195-209.
- Lewicki, T. 1956. Litzike Konstantyna Porfirogenety i Biali Serbowie w północnej Polsce. *Roczniki Historyczne*, 22, s. 9-14.
- Lizardo, O. 2004. The Cognitive Origins of Bourdieu's Habitus. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 34, 4, p. 375-401.
- Łowmiański, H. 1985. *Początki Polski*. T. VI, cz. 1: Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku wieku XIV. Warszawa: PWN.
- Lübke, Ch. 2001. *Fremde im östlichen Europa. Von Gesellschaften ohne Staat zu Verstaatlichten Gesellschaften (9.—11. Jahrhundert)*. Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart, 23. Köln; Weimar; Wien: Bohlau.
- Lübke, Ch. 2004. *Die Deutschen und das europäische Mittelalter. Das östliche Europa*. München: Siedler.
- Matczak, M. D. 2016. Zmiany patologiczne i konstrukcje grobowe jako wyznaczniki statusu społecznego we wczesnośredniowiecznym Culmine. In: Błaszczuk, D., Stępniewska, D. (eds.). *Pochówki w grobach komorowych na ziemiach polskich w okresie wczesnego średniowiecza*. Warszawa: IA UW, s. 122-129.
- Matsubayashi, J., Tayasu, I. 2019. Collagen turnover and isotopic records in cortical bone. *Journal of Archaeological Science*, 106, p. 37-44.
- Modrzewska, H. 1969. Osadnictwo jenieckie we wcześniejszym średniowieczu polskim: uwagi o sprawie obcego elementu etnicznego w toponomastyce polskiej. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 17, 3, s. 345-384.
- Muzolf, B. 2002. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko ciałopalne z obiektem kultowym. In: Grygiel, R. (ed.). *Badania archeologiczne na terenie odkrywki «Szczerców» Kopalni Węgla Brunatnego «Bełchatów» S. A. 2*. Łódź: Fundacja badań archeologicznych imienia profesora K. Jądzewskiego, s. 401-426.
- Parczewski, M. 2003. Problem Łędzian a kształtowanie się polsko-ruskiej rubieży etnicznej. In: Chudziak, W. (ed.). *Civitas Schinesghe cum pertinentiis*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, s. 151-165.
- Paroń, A. 2015. *Pieczynowie. Koczownicy w krajo-brazie politycznym i kulturowym średniowiecznej Europy*. Wrocław: IAE PAN.
- Poleski, J. 1992. *Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Małopolsce*. Prace archeologiczne, 52. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Shepard, J. 2005. Conversions and Regimes Compared: The Rus' and the Poles, ca. 1000. In: Curta, F. (ed.). *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Ages*. Ann Arbor: The University of Michigan, p. 254-282.
- Sláma, J. 1985. K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu. *Archeologické rozhledy*, 37, s. 334-342.
- Śliwiński, B. 2014. *Bezprym. Pierworodny syn pierwszego kryla Polski (986 — zima / wiosna 1032)*. Kraków: Avalon.
- Spinei, V. 2003. *The Great Migrations in the East and South East of Europe From the Ninth to the Thirteenth Century*. Cluj-Napoca: Romanian Cultural Institute; Museum of Brăila Istros.
- Wójcik, A. 2014. Z badań nad naczyniami typu drohiczyńskiego. In: Zalewski, M., Zemło, M. (eds.). *Małe Miasta. Perspektywa archeologiczna*. Lublin; Supraśl: Katolicki Uniwersytet Lubelski, s. 79-91.
- Zmudzki, P. 2017. Kulturowy kontekst nazw «Polanie», «Polacy», «Polska» w średniowiecznej historiografii polskiej i ruskiej. In: Gawlas, S., Żmudzki, P. (eds.). *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, s. 165-219.

REFERENCES

- Baranov, V. I., Ivakin, V. H. 2020. Pokhvalni komplekсы zи zbroieiu mohylnyka Ostriv (za materialamy arkeoholichnykh doslidzhen 2017—2019 rr.). *Arkheoholiiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (35), s. 300-320.
- Borysov, A. V. 2010. Davnoruske Porossia: pershi rezultaty, novitni pidkhody i perspektyvy doslidzhennia. *Arkheoholiiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1. Problemy davnoruskoi ta serednovichnoi arkeoholii, s. 73-78.
- Holovko, O. B. 2013. Pokhid kyivskoho kniazia Volodymyra na «Peremyshl, Cherven i iny hrady» 981 r. i problema pochatku politychnykh vidnosyn mizh Polshcheiu i Russiia (kinets X — persha tretyna XI st.). In: Nagirnyj, V., Pudłocki, T. (eds.). *Przemysł i ziemia przemyska w strefie upływuów ruskich, X — połowa XIV w.* Colloquia Russica, seria 2, 1. Kraków: Historia Iagiellonica, s. 39-47.
- Dovzhenok, V. I. 1959. Raskopki drevnerusskikh pamiatnikov na Rosi v 1956 godu. *Kratkie soobshcheniia IA AN USSR*, 8, s. 146-155.
- Dovzhenok, V. I., Kuchera, M. P. 1956. *Otchet o rabote drevnerusskoi ekspeditsii v 1956 g. na Rosi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1956/12v.
- Zvzdetskyi, B. A., Serov, O. V. 1988. Pam'iatky davnoruskoho chasu poblyzu s. Mykolaivka na Rosi. *Arkheoholiiia*, 61, s. 67-75.
- Ivakin, V., Baranov, V., Dzhik, M., Zotsenko, I., Sorokun, A., Manihda, O. 2020. Doslidzhennia mohylnyka Ostriv 1 ta davnoruskoho horodyshcha u Sukholisakh. *Arkheoholichni doslidzhennia v Ukraini 2018 r.*, s. 87-90.
- Kuchera, M. P. 1983. Issledovanie «zmiemykh valov» v Srednem Podneprove. *Arkheologicheskie otkrytiia 1981 goda*, s. 280-281.
- Kuchera, M. P. 1986. Keramika. In: Artemenko, I. I. (ed.). *Arkheoholiiia Ukrainskoi SSR*. 3: Ranneslavianskii i drevnerusskii periody. Kiev: Naukova dumka, s. 446-455.
- Kuchera, M. P. 1987. *Zmiemy valy Srednego Podneprovia*. Kiev: Naukova dumka.

- Kuchera, M. P. 1998. Pro deiaci malovidomi typy keramiky na davnoruskykh pam'iatkakh. In: Motsia, O. P. (ed.). *Istoriia Rusi-Ukrainy (istoryko-arkheolohichniy zbirnyk)*. Kyiv: IA NAN Ukrainy, s. 160-165.
- Kuchera, M. P., Ivanchenko, L. I. 1987. Davnoruska obo-ronna liniia v Porossi. *Arkheolohiia*, 59, s. 67-79.
- Motsia, O. 2011. Pokhvalni pam'iatky serednovichnykh chasiv zakhidnoruskoho prykordonnia — osoblyvosti obriadu ta slidy mizhethnichnykh kontaktiv. In: Cygan, S., Glinianowicz, M., Kotowicz, P. N. (eds.). *«In silvis, campis... et urbe»*. *Średniowieczny obrządek pogrzebowy na pograniczu polsko-ruskim*. Collectio Archaeologica Ressoiviensis, XIV. Rzeszów; Sanok: Mitel, s. 45-57.
- Motsia, O. P. 1979. Naseleńnia Porossia davnoruskoho chasu za danymy nekropoliv. *Arkheolohiia*, 30, s. 27-37.
- Motsia, O. P. 1992. Ethnichnyi sklad naseleńnia pivden-noruskykh zemel (za materialamy pokhvalnykh pam'iatok X—XIII st.). *Arkheolohiia*, 1, s. 38-45.
- Petrashenko, V. A. 2005. *Drevnerusskoe selo. Po materi-alam poselenii u s. Grigorovka*. Kiev.
- PSRL 1908. *Polnoe sobranie russkikh letopisei*. II: Ipat-evskaia letopis. Sankt-Peterburg: M. A. Aleksandrov.
- Puholovok, Yu. O. 2018. Rechi zakhidnoslovianskoho pokhodzhennia na pivdennomu skhodi Rusi. In: *Problemy istorii ta arkheolohii Ukrainy. Materialy XI Vseukrainskoi naukovoi konferentsii, do 60-richchia vid pochatku doslidzhennia Bilskoho horodyshcha Kharkivskym universytetom (Kharkiv, 14—15 hrudnia 2018 r.)*. Kharkiv, s. 33.
- Seheda, S. P. 2009. *Antropolohiia: pidruchnyk dlia studentiv humanitarnykh spetsialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv*. Kyiv: Lybid.
- Yusupovych, A. 2016. «Peremyshl, Cherven y ynye hrady» y ykh terrytorialna prynadlezhnost v kontse X — nachale XI v. *Srednevekovia Rus*, 12, s. 27-62.
- Banaszkiewicz, J. 2001. «Lestek» (Lesir) i «Lechici» (Lesar) w średniowiecznej tradycji skandynawskiej. *Kwartalnik Historyczny*, 108, 2, s. 3-23.
- Bordieu, P. 2013. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology, 16. Cambridge: University.
- Brather, S. 2003. Historische Fragestellungen in der Archäologie? Zur Rekonstruktion frühmittelalterlicher Identitäten. In: Dulinič, M. (ed.). *Slowianie i ich sasiedzi we wczesnym średniowieczu*. Lublin: UMCS, S. 35-44.
- Brather, S. 2004. *Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie: Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 42. Berlin: De Gruyter.
- Buko, A. 2003. Wczesnośredniowieczna osada w Kaczy-cach koło Opatowa: zagadkowy epizod w dziejach osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Wyżynie Sandomierskiej. *Archeologia Polski*, 48, 1—2, s. 113-156.
- Dietler, M., Herbich, I. 1994. Ceramics and Ethnic Identity: Ethnoarchaeological Observations on the Distribution of Pottery Styles and the Relationship Between the Social Contexts of Production and Consumption. In: Binder, D., Courtin, J. (eds.). *Terre cuite et société: la céramique, document technique, économique, culturel. XIV-e rencontres internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes, 21—23 octobre 1993*. Juan-les-Pins: APDCA, p. 459-472.
- Driessen, J. (ed.). 2018. *An Archaeology of Forced Migration. Crisis-induced mobility and the Collapse of the 13th c. BCE Eastern Mediterranean*. Louvain-La-Neuve: Universitaires de Louvain.
- Dzik, M. 2015. *Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI—XV w.)*. 2. Rzeszów: Zimowit.
- Dzik, M., Jusupović, A. 2019. Medieval Drohiczyn in the light of the archaeological and written sources. In: Musin, A., Wołoszyn, M. (ed.). *The Sphinx of Slavic Sigillography — small lead seals of «Drohiczyn type» from Czermno in their East European context*. U Źródeł Europy Środkowo-Wschodniej, 6, 1. Kraków; Leipzig; Rzeszów; Saint Petersburg; Warszawa: GWZO; IAE PAN; IAUR, s. 77-101.
- Florek, M. 2018. Osadnictwo obcolemienne i obcoetniczne w okolicach Opatowa i Sandomierza we wcześniejszym średniowieczu w świetle źródeł archeologicznych i toponomastycznych. *Slavia Antiqua*, 59, s. 281-312.
- Franklin, S., Shepard, J. 1996. *The Emergence of Rus. 750—1200*. London; New York: Longman.
- Gall 1864. *Galli Chronicon*. In: Bielowski, A. (ed.). *Monumenta Poloniae Historica*. 1. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 390-484.
- Geary, P. 2018. Political Identity, Ethnic Identity, Genetic Identity: The Dangers of Conceptual Confusion. In: Pohl, W., Diesenberger, M., Zeller, B. (eds.). *Neue Wege der Frühmittelalterforschung: Bilanz und Perspektiven*. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, 22. Wien: ÖAW, s. 35-41.
- Gołąb, Z. 1991/1992. Jak sasiedzi zachodni nazywali Polaków w połowie X w. *Slavia Occidentalis*, 48—49, s. 85-92.
- Gruszczynski, J., Jankowiak, M., Shepard, J. (eds.). 2021. *Viking-Age Trade. Silver, Slaves and Gotland*. London; New York: Routledge.
- Halsall, G. 2011. Ethnicity and early medieval cemeteries. *Arqueologia y Territorio Medieval*, 18, p. 15-27.
- Jakimowicz, R. (1935). Kolonizacja mazowiecka na Rusi w zaraniu dziejow. In: *II Zjazd Prehistoryków Polskich w Krakowie. Nadbitka streszczenia*. Poznań, s. 2.
- Jakimowicz, R. 1934. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii. *Rocznik Wołyński*, 3, s. 10-103.
- Jażdżewski, K. 1959. Ogólne wiadomości o Czermnie-Czerwieniu. *Archeologia Polski*, 4, 1—2, s. 67-91.
- Jażdżewski, K. 1967. Tabele chronologiczne do pradziejów Europy środkowej i środkowo-wschodniej (w szczególności Polski). *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna*, 14, s. 5-28.
- Jusupović, A. 2017. «Cherven i iny grady» or «grody Chervenskyia»? History of the domain of Cherven' in the written record (10th—13th centuries). In: Wołoszyn, M. (ed.). *From Cherven' Towns to Curzon Line. The lands on the Middle Bug during the Middle Ages and the historiographic perspective on the formation of Poland's eastern border, 18th—21st centuries*. 1: U Źródeł Europy Środkowo-wschodniej, 3. Kraków; Leipzig; Rzeszów; Warszawa: GWZO; IAE PAN; IAUR, p. 31-105.
- Kara, M. 2002. Osadnictwo ludności pomorskiej i wieleckiej w państwie pierwszych Piastów w świetle znalezisk nekropolicznych z terenu Wielkopolski. *Slavia Antiqua*, 43, s. 45-96.
- Kollinger, K. 2014. *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992—1025)*. Wrocław: Chronicon.
- Kowalczyk, E. 1969. Wały Żmijowe. Ze studiów nad obroną stałą ziem ruskich we wcześniejszym średniowieczu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 17, 2, s. 141-181.
- Kowalczyk, E. 1987. *Systemy obronne wałów podłużnych we wczesnym średniowieczu na ziemiach polskich*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: PAN.
- Kuczyński, S. M. 1965. *Studia z dziejow Europy Wschodniej X—XVII w.* Warszawa: PWN.
- Labuda, G. 2012. *Studia nad początkami państwa polskiego*. 2. Wodzisław Śląski: Templum.
- Lehr-Spławiński, T. 1959. Lędzice — Lędzanie — Lachowie. In: Horst, A. (ed.). *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*. Poznań: PTPN, s. 195-209.
- Lewicki, T. 1956. Litzike Konstancya Porfirogenety i Biali Serbowie w północnej Polsce. *Roczniki Historyczne*, 22, s. 9-14.
- Lizardo, O. 2004. The Cognitive Origins of Bourdieu's Habitus. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 34, 4, p. 375-401.
- Łowmiański, H. 1985. *Początki Polski*. T. VI, cz. 1: Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku wieku XIV. Warszawa: PWN.
- Lübke, Ch. 2001. *Fremde im östlichen Europa. Von Gesellschaften ohne Staat zu Verstaatlichten Gesellschaften (9—11. Jahrhundert)*. Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart, 23. Köln; Weimar; Wien: Bohlau.
- Lübke, Ch. 2004. *Die Deutschen und das europäische Mittelalter. Das östliche Europa*. München: Siedler.
- Matczak, M. D. 2016. Zmiany patologiczne i konstrukcje grobowe jako wyznaczniki statusu społecznego we wczesnośredniowiecznym Culmine. In: Błaszczak, D., Stepniowska, D. (eds.). *Pochywkki w grobach komorowych na ziemiach polskich w okresie wczesnego średniowiecza*. Warszawa: IA UW, s. 122-129.
- Matsubayashi, J., Tayasu, I. 2019. Collagen turnover and isotopic records in cortical bone. *Journal of Archaeological Science*, 106, p. 37-44.

Modrzewska, H. 1969. Osadnictwo jenieckie we wcześniejszym średniowieczu polskim: uwagi o sprawie obcego elementu etnicznego w toponomastyce polskiej. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 17, 3, s. 345-384.

Muzolf, B. 2002. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko ciałopalne z obiektem kultowym. In: Grygiel, R. (ed.). *Badania archeologiczne na terenie odkrywki «Szczerców» Kopalni Węgla Brunatnego «Bełchatów»* S. A. 2. Łódź: Fundacja badań archeologicznych imienia profesora K. Jażdżewskiego, s. 401-426.

Parczewski, M. 2003. Problem Łędzian a kształtowanie się polsko-ruskiej rubieży etnicznej. In: Chudziak, W. (ed.). *Civitas Schinesghe cum pertinentiis*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, s. 151-165.

Paroń, A. 2015. *Pieczyngowie. Koczownicy w krajobrazie politycznym i kulturowym średniowiecznej Europy*. Wrocław: IAE PAN.

Poleski, J. 1992. *Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Małopolsce*. Prace archeologiczne, 52. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

Shepard, J. 2005. Conversions and Regimes Compared: The Rus' and the Poles, ca. 1000. In: Curta, F. (ed.). *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Ages*. Ann Arbor: The University of Michigan, p. 254-282.

Sláma, J. 1985. K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu. *Archeologické rozhledy*, 37, s. 334-342.

Śliwiński, B. 2014. *Bezprym. Pierworodny syn pierwszego kryła Polski (986 — zima / wiosna 1032)*. Kraków: Avalon.

Spinei, V. 2003. *The Great Migrations in the East and South East of Europe From the Ninth to the Thirteenth Century*. Cluj-Napoca: Romanian Cultural Institute; Museum of Brăila Istros.

Wójcik, A. 2014. Z badań nad naczyniami typu drohiczyńskiego. In: Zalewski, M., Zemło, M. (eds.). *Małe Miasta. Perspektywa archeologiczna*. Lublin; Supraśl: Katolicki Uniwersytet Lubelski, s. 79-91.

Żmudzki, P. 2017. Kulturowy kontekst nazw «Polanie», «Polacy», «Polska» w średniowiecznej historiografii polskiej i ruskiej. In: Gawlas, S., Żmudzki, P. (eds.). *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, s. 165-219.

M. Dżik

ARCHAEOLOGICAL TRACES OF THE PRESENCE OF LYAKHS DISPLACED TO THE ROS RIVER. THE STATE OF RESEARCH

The paper deals with the resettlement of the inhabitants of early medieval Poland to the territory of

Rus'. The starting point is the mention contained in The Tale of Bygone Years, informing under the year 1031 about the transplant of the Lyakhs (inhabitants of the Piast state) to the Ros River, on the border of Rus' and nomads. The paper outlines the discussion on this issue, as well as research perspectives. The latter seem particularly promising in relation to the settlement complex in Mykolayivka on Ros River, studied, among others, by M. Kuchera in the 1950s and 1980s. Based on the presence of ceramic material and metal ornaments with West Slavic analogies, the Ukrainian archaeologist put forward a hypothesis that the discovered cemetery and settlement there are the traces of a presence of the Lyakhs settled there in 1031. This hypothesis, although being repeated in the archaeological literature, has never been verified by typological and chronological analyses of artifacts as well as anthropological and laboratory analyses of human bones.

In 2019, the Ukrainian-Polish archaeological expedition started a new project in Mykolayivka. The research covered, inter alia, a flat cemetery where two relatively well-preserved burials were discovered. In one of them there was a skeleton of an adult man, next to which the arrowheads and a ring were found. In the second grave, the skeletons of an adult woman and a child have been discovered. Numerous ornaments, including earrings, a lunula pendant, rings and several dozen metal, glass and stone beads were found there. In order to check the suitability of the bone material for specialized analyses, the skeletons were subjected to: radiocarbon, DNA, microscopic tooth enamel and stable isotope analysis. All the above-mentioned studies have shown that the state of preservation of the material from the cemetery in Mykolayivka allows for the use of a wide range of laboratory analyses. Thus, it can be useful for the verification of the above-mentioned hypothesis about the origin of the local inhabitants.

Keywords: archeology of migration, migrants, Porossiya, Lyakhs, Ros River.

Одержано 2.06.2022

ДЖИК Міхал, доктор, Інститут археології, Жешувський університет, Жешув, Польща.

DŹIK Michal, Ph. D., University of Rzeszów, Institute of Archaeology, Rzeszów, Poland.

ORCID: 0000-0003-1584-4452, e-mail: mdzik@ur.edu.pl.